

HADİS İLMİNE GİRİŞ

DEĞERLER EĞİTİMİ MERKEZİ YAYINLARI
© Eserin Her Türü Basım Hakkı Anlaşmalı Olarak
Değerler Eğitimi Merkezi Yayınlarına aittir.

ISBN : 978-605-4036-17-2
Sertifika No: 0107-34-007151

Kitabın Adı
Hadis İlmine Giriş

Kitabın Yazarı
Mehmet Emin ÖZAFŞAR

Yayın Koordinatörü
Mahmut ZENGİN

Editörler
Yrd. Doç. Dr. Necdet SUBAŞI
Prof. Dr. Yasin AKTAY
Prof. Dr. Burhanettin TATAR

Redaksiyon
Saliha TÜRKSOY

Kapak - Sayfa Düzeni
Ayda ALACA

Baskı-Cilt
Nesil Matbaacılık

Dem Yayınları Ensar Neşriyat Tic. A. Ş. Organizasyonudur.

1. Basım
Kasım 2009

İsteme Adresi
Kızıtaşı Cad. No: 10 Fatih / İstanbul
Tel : (0212) 491 19 03 – 491 19 04 Faks : (0212) 491 19 30
www.ensarnesriyat.com.tr ensar@ensarnesriyat.com.tr

HADİS İLMİNE GİRİŞ

Mehmet Emin ÖZAFŞAR

İstanbul 2009

PROF. DR. MEHMET EMİN ÖZAFŞAR

DİYANET İŞLERİ BAŞKAN YARDIMCISI

25.02.1963'te Gerede-Bolu'da doğdu. İlköğrenimini Ankara'da İhsan Sungu İlkokulunda tamamladı. 1982 yılında Ankara İmam Hatip Lisesinden mezun oldu. Aynı yıl Diyanet İşleri Başkanlığı emrinde imam-hatip olarak görev aldı. Üniversite tahsiline başlayınca bu görevinden ayrıldı. 1987 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesini bitirdi. Aynı yıl Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Hadis Anabilim Dalında Yüksek Lisans öğrenimine başladı. 1988 yılında Milli Eğitim Bakanlığı yurt dışı sınavını kazanarak bir yıl süre ile Kahire Üniversitesinde inceleme ve araştırmalarda bulundu. 1989 yılında "Zahid el-Kevseri, Hayatı, Eserleri, Fikirleri ve Hadisçiliği" başlıklı tezi ile Yüksek Lisansını tamamladı ve doktora çalışmasına başladı. Bir müddet Vakıflar Genel Müdürlüğü Kültür ve Tescil Subesinde mütercim olarak çalıştı (1990). 1991 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Hadis Anabilim Dalında Araştırma Görevlisi olarak göreve başladı. 1994 yılında askerlik görevini yaptı. 1995'te "Fikhî Hadisler ve Değerlendirilmesindeki Esaslar" adlı teziyle Hadis Doktoru oldu. 1996-1998 yıllarında Kırgızistan Osh İlahiyat Fakültesinin Türkiye'de öğrenim gören talebelerine "Hadis Usûlü" ve "Hadis Tarihi" dersleri verdi. 1997-1998 yıllarında inceleme ve araştırmalar yapmak üzere İngiltere'de bulundu. 26.11.1999'da Hadis Doçenti oldu. 2006 yılında Profesör oldu. 2002-2007 yıllarında Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesinde misafir öğretim üyesi olarak dersler verdi, halen de vermektedir. 20-24 Eylül 2004'de gerçekleştirilen III. Din Şûrası'na üye olarak katıldı. 2005-2007 yılları arasında Milli Eğitim Bakanlığı Din Öğretimi Genel Müdürlüğünde Müfredat çalışmalarında görev aldı. 2004-2007 yıllarında Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Kurulu Sekreterliği görevini yürüttü. Diyanet İşleri Başkanlığı Din Eğitimi Dairesince yürütülen Kur'an Kursları, Hizmet İçi Eğitim Kursları ve İhtisas Kursları program çalışmalarına katkı yaptı. Kuruluşundan itibaren İslâmiyât dergisi yayın kurulu üyeliği yaptı; 2006'dan bu yana aynı derginin Genel Yayın Yönetmenliğini yürüttü. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Fakülte Kurulu ve Yönetim Kurulu üyelikleri yaptı. Hâlen Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğretim üyesi olarak lisans, yüksek lisans ve doktora dersleri vermektedir.

Yurt içi ve yurt dışı bilimsel dergilerde makaleleri yayımlanan Prof. Dr. Mehmet Emin Özafşar 23.10.2007'de Diyanet İşleri

Başkan Yardımcılığı görevine atandı. Evli ve üç çocuk babası olup, İngilizce ve Arapça bilmektedir.

Yayınlanmış Bazı Kitap ve Makâleleri:

1. Hadis ve Kültür Yazıları, (Kitâbiyât yay., Ankara-2004, s.183)
2. Hadîsi Yeniden Düşünmek, Fikhî Hadîsler Bağlamında Bir İnceleme (Ankara Okulu Yay. II. Bsk., Ankara-2000, s. 375.)
3. İdeolojik Hadisçiliğin Tarihi Arka Planı, (Ankara Okulu Yay. Ankara-1999, s.175.)
4. Oryantalist Yaklaşım İtirazlar, Bir Sünnet Savunusu Ya da Sünnet'e İçerden Bakış, Araştırma Yay. Ankara-1999, s.143.)
5. Sünnet'in Neliği Sorununa Metodik Bir Yaklaşım, Malik'in Muvatta'ı Özelinde, (M.Yusuf Guraya, Ankara Okulu Yay. Ankara-1999, s.149.[İngilizce'den Çeviri])
6. Sünnet Müdafası, I-II, (Ebu Şehbe, Ankara-1990) (Arapça'dan müşterek çeviri)
7. 'Rivâyet İlimlerinde Eser Karizması ve Müslim'in el-Câmiu's-Sahîh'i', (A.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, XXXIX (1999) s.287-356.)
8. 'Hadis'in Neliği Sorunu ve Akademik Hadisçilik', (İslâmiyât, c.III, sayı 1 (2000) s.33-53)
9. "Kültür Tarihimizde Re'y Eser Çatışması, Dini, Psikolojik, Sosyo-kültürel Temelleri", A.Ü.İlahiyat Fakültesi Dergisi, XLI (2000)
10. 'Hadisçilerin Peygamber Tasavvuru/Anlayışı', (Diyânet İlmî Dergi (özel sayı) Ankara-2000, s.307-330.)
11. 'Hadis Tarihinde Kadın Gerçeği Üzerine', (İslâmi Araştırmalar, XIII (2000) sayı 2, s.189-202.)
12. 'Hadis İliminde Alan Evrilmesi', (İslâmiyât, 6 (2003) sayı 4, s.105-120.)
13. 'Osmanlı Eğitim, Kültür ve Sanat Hayatında Hadis', Türkler Ansiklopedisi, XI (2002), s.356-369).
14. 'Three Stages in the History of Science of Hadith', (Muslim Education Quarterly, Volume 22 (2006) no. 2)

İÇİNDEKİLER

Sunuş	9
Önsöz.....	11
Giriş	13
<i>BİRİNCİ BÖLÜM</i>	
KAVRAMSAL ÇERÇEVE	17
I. Hadis Nedir?	18
II. Tarihî Bir Veri Olarak 'Hadis'	21
III. Yapısı ve Konularıyla Hadis.....	23
IV. Hadisçi	28
V. Sünnet.....	31
<i>İKİNCİ BÖLÜM</i>	
HADİS İLMİ.....	35
I . Hadis İlimleri	35
II. Hadislerin Dereceleri	38
III. Hadis ve Eleştiri.....	41
<i>ÜÇÜNCÜ BÖLÜM</i>	
TARİHÎ GELİŞİM	55
I . Hz. Peygamber Devrinde Hadis.....	56
II. Sahabe Kuşağında ve İlk Hicri Asırda Hadis.....	58
III. Abbasiler Devrinde Hadis	62

IV. Müslüman Türkler Devirlerinde Hadis	65
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	
HADİS İLMİ VE HANIMLAR.....	79
BEŞİNCİ BÖLÜM	
HADİS MERKEZLİ TARTIŞMALAR	95
ALTINCI BÖLÜM	
HADİS VE KÜLTÜR-SANAT	101
YEDİNCİ BÖLÜM	
ORYANTALİZM VE HADİS.....	119
SEKİZİNCİ BÖLÜM	
TÜRKİYE'DE HADİS	121
EKLER.....	129
EK I: İstılahlar	129
EK II: Rivayetler	134
EK III: Rivayet Etme Keyfiyeti	141
EK IV: Hadis İlimleri	145
EK V: Hadis Literatürü	148
EK VI: Kırk Hadis.....	154
Kaynakça.....	159
Tavsiye Okuma Listesi	162
İleri Okumalar için Makâleler	164

SUNUŞ

YAŞADIĞIMIZ DÜNYA tam bir bilgi patlamasının yaşandığı bir dünya. Bilginin aşırı bir artışı ve çoğalması söz konusu, ama garip bir biçimde bu bilgi artışı insanları daha bilgili kılmıyor. Aşırı bilgi, bilgilendirici fonksiyonunu neredeyse yitirmiş, çünkü bu bilgi çokluğu sağlıklı bir zihnin işleyişini neredeyse felç ediyor. Bilginin geleneksel formları değişmiş, bilginin yeni biçimleri, bütünsellik algımızı parçalıyor, yoğun bilgi bombardımanı arasında yolumuzu kaybetme çelişmesini yaşıyoruz.

Bilgi çağı da denilen bu zamanda uzmanlaşma alabildiğine ileri boyutlara varmış, ama bu uzmanlaşmanın bir aşamasında bilgi alanları birbirine alabildiğine yabancılaşmıştır. İnsanlar kendi uzman oldukları alanın dışındaki alanlara yabancılaştıkça, tabii oldukları bilim disiplinleri yüzünden kendi alanlarının hakkını vermekten de uzaklaşıyorlar. Bu disiplinler altında bilim "gerçek hakkında bir bilgi" olmaktan ziyade giderek "bilgi hakkında bir bilgi" olmaya doğru yol alan bir "kopuş" durumunu yaşamak zorunda kalmaktadır.

Bu kopuş sadece bilgi ile bilginin nesnesi olan gerçek arasında değil, aynı zamanda sıradan insan ile akademik dünya, farklı disiplinler ve yine bu disiplinlerin kendi iç hiyerarşisi arasında, daha da ilginç bu disiplinler ile Türkiye arasında yaşanmaktadır.

Oldukça giriftleşmiş bir dünyayı içindekilerle ve dışındakilerle birlikte kavramanın imkânları azalıyor, çünkü bilginin ve bilmenin sınırları genişliyor. Yeni bir dünyada, çoğalan ve her biri farklı bir disiplin içinde şekillenen yüzlerce deneyimden beslenen bilgi formları modern insanın bilgiyle kurmak istediği temas noktalarını daraltıyor. Bilgi hiyerarşisi yeniden şekilleniyor, bu nedenle bilginin her bir türüne nüfuz etme konusundaki geleneksel ilgilerin takviye edilmesi gerekiyor.

Bu mülahazalardan hareketle Değerler Eğitim Merkezi, tüm bu kopuşları bir nebze telafi edebilmek amacıyla “*bilim disiplinlerine giriş*” türünden yeni bir dizi başlatıyor. Edebiyattan iletişime, dinden felsefeye kadar pek çok alanda, birer ön-okuma programı da sayılabilecek bu küçük kitaplar dizisiyle, genel okuyucunun akademi dünyasının bilgisiyile buluşması amaçlanıyor. Herhangi bir bilimsel bilgi ya da disiplinle uzmanlık düzeyinde temas kurmamış bir ilgi dünyasını beslemek amacıyla tasarlanan seride belli başlı alanlara ilişkin bir mukaddime ihtiyacının karşılanması hedefleniyor. Bu çerçevede özellikle sosyal bilimler alanından din bilimleri alanına, kendi içinde pek çok kompartımana bölünmüş modern bilgi envanterinin hâkim temel unsurları üzerinde hazırlık düzeyinde bir giriş denemesi sayılabilecek bu çalışmaların okuma programlarına belli bir düzen ve derinlik katması umulmaktadır.

Temel disiplinlere giriş niteliğindeki bu kitapların her biri, sahasının uzmanlarınca yazılmış ve her bir disiplinin gelişim tarihi, iç çeşitlenişi, ayrılaşması ve özellikle Türkiye’deki tarihi ile birlikte bu disiplin hakkında daha kapsamlı bir okuma listesini içermektedir.

Türkiye’deki bilgi birikiminin kendi bütünlüğünü temin etme, akademi ve halk arasındaki ilişkiyi sağlıklı bir biçimde tesis etme, bilimlerin birbirleriyle daha kolay temaslarını sağlama ve bütün bu bilimlerin Türkiye ile ilgilerini bütünsel bir çerçevede yeniden gözden geçirme noktasında faydalı olmasını umuyoruz.

Değerler Eğitimi Merkezi / Mayıs 2008

ÖNSÖZ

İslam kültür tarihi boyunca entelektüel çabaların odağında yer alan hadis, bugün de aynı konumunu muhafaza etmektedir. İlk asırların yoğun siyasi, sosyal ve kültürel karmaşası arasında serpilip gelişen ve birkaç asır zarfında muazzam bir literatüre kavuşan hadis, yine bu zaman zarfında onlarca, hatta yüzlerce değişik anlayışa da kaynaklık etmiştir. Böylece insanlık tarihinin en zengin kültürlerinden birisi ortaya çıkmıştır. İslam kültür tarihinin orta zamanları, adeta hadis'e düşülen bir şerhtir. Arkasından gelen birkaç asırlık geçmişi tekrarlamadan sonra şimdilerde, kendi kendini derinden bir sorgulama başlamıştır. Son iki asırda küresel çapta yaşanan siyasal, sosyal ve kültürel olaylar, dünya kültürlerini hem birbirini hem de bizzat kendini yeniden keşfetmeye sevketmiştir.

Hadis, müslüman dünya için tüm zamanların değişmeyen gündem maddesidir. Böyle olması doğaldır, zira o; asırların birikimi olan muazzam hadis koleksiyonları bir yana; müslüman câmianın siyasi, sosyal, kültürel telakkilerinde; insan,

tarih ve tabiat tasavvurlarında; din ve dünya anlayışlarında da onlara hayat veren bir organizma gibi yaşamaya devam etmiştir ve etmektedir. Müslüman siyasası sorgulanırken, müslümanların toplumsal refleksleri, örf ve adetleri incelenirken ve müslümanların insana, tarihe ve evrene yaklaşımı ele alınırken karşımıza Hadis çıkar.

Bu kitapçık Hadis ilmine ilgi duyanlar için başlangıç kitabı niteliğindedir. Kitapta hadis'in ve hadis ilminin yapısı ve tarihi gelişimi özet olarak ele alınmıştır. Genel okuyucu kitlesine hitap eden bu çalışmada hadis usulü ve literatürüne ilişkin detaylar ekler bölümünde verilmiştir. Seçme hadislerden oluşan bir kırk hadis seçkisi de ek olarak verilmiştir. Hadis alanında daha fazla okuma yapmak isteyenler için de ileri okuma listesi verilmiştir.

Kitabın basımında emeği geçen herkese teşekkür ederim.

Mehmet Emin Özafşar
Ankara-2008

GİRİŞ

Hadis Müslümanlar için inanç, ibadet, ahlak, insan ilişkileri, varlık tasavvuru ve dünya görüşü gibi hayati noktalarda vazgeçilmez referaslardan birisidir. Tarih boyunca değişik zaman, coğrafya, etnisite, dil, kültür ve entelektüel kapasite farklılıklarına karşın ortak Müslüman modelinin şekillenmesinde hadis en tayin edici etkiyi yapmıştır. Tarihsel olarak bakıldığında da hadisin İslam kültüründe bu önemine denk algılandığı, en özgün İslam kültür mirasının kavram, disiplin ve materyalinin hadis üzerinden gerçekleştirildiği görülür.

Hemen hemen hicri birinci asrın sonları, yahut ikinci asrın başlarında başlayan `Hadis`merkezli tartışmalar, tarihimizin hiçbir döneminde gündemdeki yerini kaybetmemiş, hatta Müslüman toplumun içine düştüğü siyasi-sosyal bunalım ve değişim dönemlerinde, daha da güçlenmiştir. Çevre kültürlerle diyalogun gerçekleştiği, ve demografik yapının karmaşıklaşması sonucunda sosyal çalkantıların yaşandığı hicrî iki ve üçüncü

asırla, İslam coğrafyasının Batı kültürünün meydan okumasıyla yüz yüze geldiği son iki asır, bu dönemlerin iki uç noktasıdır. Mezhep fenomeninin ağırlığını hissettirdiği dört, beş ve altıncı asırlar; Haçlı seferleri ile başlayan, ve Moğolların elinde siyasal egemenliğin kaybedilmesiyle sonuçlanan yedi ve sekizinci asırlar; Hummalı bir toparlanış devresi sayılabilecek dokuz ve onuncu asırlar, bu tartışmaların kesafetinden hiç bir şey eksiltmemiş, bilakis çoğaltmıştır. Bütün bu zamanlar boyunca her ne kadar tartışmaların yoğunluk kazandığı bölgeler farklılaşmışsa da, tartışma gündeminin pek farklılaştığı söylenemez. Tartışmanın Güney Arabistan ve Hind-Pakistan'a kaydığı oniki ve on üçüncü asırlar da bu duruma bir istisna teşkil etmez.

İnsanlığın en görkemli bilgi birikimlerinden biri olan hadisin farklı kültürlerin de dikkatlerini çektiği ve son birkaç asırda bu sahada binlerce çalışma yapıldığı bilinmektedir. Hadis özelinde yaklaşık bir-birbuçuk asırdır yapılan ve yapılmaya çalışılanlara bakıldığı zaman, Hadis ilminin, aslında kültür bilim merkezli gelişmelerden dolayı veya dolaysız etkilendiği söylenebilir. Mamafih bu süre zarfında hadis eğitim ve incelemelerinin yapıldığı kurumsal yapı ve hadisçi profili de önceki devrilerin yapısından ve profilinden oldukça farklılaşmıştır. Ancak hadis'in insani ve ahlaki özü hiç değişmemiştir. Bütün çalışmalar bu özü zamanın insanına sunmaya ve fark ettirmeye matuftur. Yazıcıoğlu Mehmed'in Osmanlı toplumunda klasikleşen eseri *Muhammediye*'de kaydettiği şu dizeler Hz. Peygamber'in hikmetinin özüne tercüman olmak üzere kaydedilmiştir.

Nakl ederler kim Ebu Dâvud ayıttı yazmışam
Şol ki canlar cennetinin ravzasına hûr olur

Tâ ki beş yüzbin ehâdis-i nebîden yazmışam
Lîki cümle dört hadisinden geri mahsûr olur
Evveli bu *inneme'l-a'mâlû bi'n-niyyât'dır*
Kim amel niyetsiz olsa bâtil u medhûr olur
Bu durur ikincisi kim *âşikârâdır helal*
Hem haramlar bellidir kim işlemek mahtûr olur
Hem helâl ile haramın ortasında şüphe çok
Bilmez onu şol kişi kim kendüye mağrur olur
Kim sakınsa şüphelerden dîn ü ırzın sakladı
Şol ki düştü şüpheyeye düşer harâma hor olur
Ol kişi benzer çobâna korkudur kim nâgehân
Ger koruya vâki ola ona şerr ü şûr olur
Pes dedi her pâdişâhın korusu vardır bilin
Korusu Hakkın mehârimdir kim ol menkûr olur
Hem bilin dedi cesedde var durur bir pâre et
Ol kaçan sâlih olursa hep cesed mebrûr olur
Ol kaçan fâsid olursa hep cesed eder fesâd
Ol dediğim et gönüldür bilmeyen memkûr olur

Budur üçüncü hadisi kim resûlullâh dedi
Kim tutarsa Hak katında yüzü ak mekûr olur
Terk-i mâlâya'ni kılmak hüsn-i islâmdan dedi
Ömrü zâyi' eyleyenler sonucu mesbûr olur
Bu durur dördüncüsü kim buyuruptur ol resûl
Kim sözün tutar ise kalbi onun mecbûr olur
Dedi kâmil mü'min olmaz şol kişi kim kendüye
Ne sanırsa kardeşin sanmasa mevzûr olur
Gel beru ey müttekî tut bu ehâdîsi ki sen
Ger olursan müttekî az suçların ma'zûr olur

Muhammediye, II/235-236